

תוכן עניינים

2.....	מבוא.....
4.....	סקירת ספרות.....
4.....	זכויות אדם הממד הפילוסופי.....
6.....	זכויות אדם הממד המקומי.....
8.....	זכויות אישיות של כל אדם.....
10.....	השתלות.....
12.....	מקרה מבחן.....
12.....	הציבור.....
14.....	קבוצות אינטרס.....
16.....	בירוקרטים.....
17.....	פוליטיקאים.....
18.....	תנאים מבניים.....
20.....	תרבות פוליטית – קפיטליזם מול מדיניות רווחה.....
21.....	סיכום.....
24.....	ביבליוגרפיה.....

מבוא

השתלת איברים הינה תהליך פרוצדורלי שבו נלקחים איברים תקינים מאדם אחד ומושתלים באדם אחר מתוך כוונה להחליף איברים בלתי מתפקדים. תהליך זה עשוי לשפר משמעותית את בריאותו ותפקודו של החולה ולאפשר לו לחיות חיים נורמטיביים. במסגרת התהליך האמור זוהו אתגרים רבים שכן חולים עשויים לשלם סכומי כסף גדולים על מנת לשפר את בריאותם, ואילו אנשים עניים עשויים למכור איברים מגופם בכדי לשפר את מעמדם הכלכלי. זה בתורו הוביל לכינון מערכת עקרונית וחוקים בינלאומיים מחייבים שקבעו בין היתר כי תרומת איברים תעשה בהסכמה בלבד וחל איסור על סחר באיברים (Sixty-Third, 2010: 413-414).

על פניו חוקים אלה ברורים וראויים, אך תהליך התרומה וההשתלה הינו מורכב במיוחד מבחינה כלכלית, חברתית, דתית וחוקית. כך למשל אוכלוסיות רבות אינן תורמות איברים מהחשש לפיו הסכמה לתרומה תחייב אותם לתרום איברים עוד בחייהם; עלות התרומה וההשתלה נאמדת באלפי ₪; אוכלוסיות דתיות סבורות כי פגיעה בגופו ונפשו של אדם תפגע באמונות הדתיות והרוחניות שלהם; ואילו חוקים מתקשים לבסס תשתית ממסדית שמצד אחד תעודד תרומת איברים אך מצד שני לא תיתפס כזאת הפוגעת בזכויות אדם וחוקים בינלאומיים ומקומיים הנוגעים לאיסור בסחר באיברים (הוועדה לענייני מחקר ופיתוח מדעי וטכנולוגי, 2000; כהן-אלמגור, 2002).

לאורך שנים מדינת ישראל סירבה לבסס מדיניות וחוקים ברורים בנוגע להשתלות אברים בתחומה, עקב המתח שנוצר בין הדת למדינה, אולם הדרישה ההולכת וגדלה מצד האזרחים למימוש זכותם לבריאות הובילה לכך שמדינת ישראל עודדה מטופלים הממתינים להשתלה לחפש פתרונות מעבר לים (קרי תרומות איברים בתשלום) וזה בתורו ניתפס כסחר באיברים, כאשר עלות הפרוצדורה הינה יקרה במיוחד מעבר לים והיא ממומנת ברובה על ידי המדינה במסגרת קופות החולים. הלחץ שהופעל על ישראל מצד קבוצות אינטרס שונות כדוגמת החולים, קופות החולים, אנשי משפט ורפואה ועוד, חייבו את הממשד הישראלי לבסס תשתית חקיקתית ראויה המסדירה את תרומתה האיברים והשתלתם בישראל (הוועדה לענייני מחקר ופיתוח מדעי וטכנולוגי, 2000). ואכן בשנת 2008, הועבר חוק השתלת איברים, תשס"ח-2008. חוק זה הסדיר את אופן ההתרמה, אופן עידוד ההתרמה, הנשיאה בעליות הכלכליות של ההליכים הפרוצדורליים הרפואיים, התנאים להסכמה ושליחה של תרומות פוטנציאליות ועוד.

מסגרת החוק האמורה רוויה בפגמים שכן מצד אחד עולה הטענה מצד נציגי החולים לפיהם המדינה איננה מעודדת מספיק את קידום תרומות האיברים, וישנה דרישה למתן תגמולים רבים עבור התורמים הנאמדים בעשרות אלפי ₪ ומכאן תגמולים אלה עשויים להיתפס כסחר באיברים (ישיבת ועדת העבודה, הרווחה והבריאות, 2014: 4). ואילו מצד שני הצעות חוק אחרות שנועדו לעודד את תרומת האיברים מבקשות לאפשר למדינה ליטול איברים מכל נפטר לצורך תרומה, אלא אם כן נאמר אחרת על ידי החולה עוד בחייו או על ידי משפחתו { הצעת חוק השתלת אברים (תיקון – שינוי ברירת המחדל), התשע"ד-2013, (2013) }. תהליך זה עשוי להביא להתנגשות בין עמדות חברתיות, דתיות ופגיעה בזכויות האדם וכבוד המת.

הספרות המחקרית גורסת כי זכויות האדם הינן חלוטות ובלתי ניתן לשלילה. זכויות האדם התפתחו לאורך שנים בכדי להגביל את סמכותה של המדינה והריבון על האזרח ולאפשר לאדם

המחקר הינו מחקר עיוני שיתבסס כולו על מחקרים אקדמיים, החלטות ואמנות בינלאומיות והן מקומיות, בחינה של ועדות ציבוריות, הצעות חוק מקומיות ובחינה של חוקים קיימים. המחקר יתחלק למספר פרקים כאשר החלק הראשון יהווה את סקירת הספרות ובו תבחן הספרות הדנה בנושא זכויות האדם בזירה הבינלאומית והמקומית (קרי ישראל), הגדרות של זכויות ואופן מימושן, פרוצדורת ההשתלות והדילמות המרכזיות בהן – כדוגמת דילמות הלכתיות. לאחר מכן יוצג בהרחבה הפרק המדעי שיבחן את אופן עיצוב חוק ההשתלות בישראל במסגרת ניהול מדיניות ציבורית. כלומר כיצד החוק התגבש תחת המעורבות של גורמים שונים כגון: הציבור, קבוצות אינטרס, בירוקרטים, פוליטיקאים, תנאים מבניים, והתרבות הפוליטית. לבסוף יוצג פרק הסיכום.

סקירת ספרות

זכויות אדם הממד הפילוסופי

המושג זכויות אדם מקורו עוד מהמאה ה-17 כאשר הפילוסוף ג'ון לוק הגה את הרעיון לפיו אדם נהנה מזכויות בסיסיות עצם היותו אדם. זכויות אלה חלוטות, אינן ניתנות לשחיקה ושינוי, והן תקפות לכל אדם ללא קשר להשתייכות פוליטית, חברתית, דתית ומגדרית. מאידך עמדות אחרות גורסות כי זכויות אדם הם תוצר של משתנים, למשל זכויות אדם כלפי אדם יתקיימו רק במסגרת חברתית שמספקת ושומרת על זכויות אדם, ואילו גישה נוספת המבוססת על הגישה הקולקטיביסטית טוענת כי זכויות אדם הינן זכויות הכלל – קרי העם, המעמד או האנושות, וזכויות יתקיימו רק כאשר הדבר משרת את טובת הכלל. זאת אומרת כי ניתן להבחין כי אין תמימות דעים בנוגע לאופי זכויות האדם, שכן האחד סבור כי מדובר בזכויות מולדות טבעיות ואילו גישות אחרות סבורות כי מדובר בתלות חברתית, כלומר השתייכות לחברה מסוימת או כאשר הדבר משרת את טובת הכלל (מזרחי, ומידני, 2003: 10-11).

העובדה כי ישנם חילוקי דעות בנוגע למהות הזכויות מקבלת תמיכה מחוקרים ונוספים הגורסים כי עיקרון האוניברסליות שאותו מזכיר לוק איננו ישים על פניו שכן אדם ניקשר לקבוצות וחברות וישנו מגוון רחב של קבוצות וחברות השונות ביניהן במשתנים רבים, החל ממניעי הקבוצה, תרבותה, אופייה נורמות וכדומה. כל קבוצה וחברה מפתחת התנהגות שעשויה להיות שונה ביחס לקבוצה אחרת. מכאן, עקרונות זכויות אדם על-פניו אינן קבועות בכל עת ובכל מקום; ואין ערכים מוחלטים וזהים שמתקיימים בכל החברות והתרבויות. סוגיה זו נקראת "יחסיות תרבותית" לפיה התרבויות בדרך כלל אינן מכשירות עקרונות של אמת ומוסר אלא הן מעריכות ושופטות אותן בצורה שונה. דוגמה מובהקת לכך היא השינויים שחברות חוו בנושא זכויות האדם, וחברות מערביות למשל פיתחו סט של ערכים ונורמות בתחום זכויות האדם, לא משום שהם נולדו עם ערכים אלה והעבירו אותם מדור לדור, אלא התנהגויות ונורמות היסטוריות עודדו אותם לעצב סט של ערכים וזכויות אדם (Goodhart, 2003: 938-939).

עם זאת עצם ההגדרה של זכויות אדם עשויה לרמוז כי כן ישנם סטנדרטים מינימאליים קבועים בין החברות. זכויות האדם הינם סט של ערכים – טבעיים וחברתיים ובמסגרתם נקבעים זכויות מינימאליות בתחומים שונים כדוגמת הזכות לחיים, הזכות לתנועה, הזכות לבריאות, זכות לביטחון, זכות להבעה חופשית, זכות לחירות וכדומה. אולם מידת היישום, היקפם, והפרשנות שלהם משתנים בהתאם למשתנים פוליטיים, חוקתיים, אופי תרבותי ונורמות מקומיות